

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ НА ЗАСАДАХ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

PRESCHOOLERS' 6 YRS. ARTISTIC CREATIVITY DEVELOPMENT ON THE BASE OF FREE CHOICE UPBRINGING

УДК 372

Корякіна І.В.,
канд. пед. наук, доцент
кафедри теорії і методики
дошкільної освіти
Глухівського національного
педагогічного університету
Труш І.А.,
старший лаборант
кафедри теорії і методики
дошкільної освіти
Глухівського національного
педагогічного університету

Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку дитячої художньої творчості. Розкрито суть визначення терміну «художня творчість». Репрезентовано підхід до розвитку художньої творчості дітей дошкільного віку на засадах вільного виховання. Представлено результати експериментально-дослідної роботи, спрямованої на розвиток художньої творчості дітей 6-го року життя в процесі вільного вибору образотворчих завдань (задуму, засобів та способів його реалізації). Обґрунтовано систему занять із образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікації) та подано результати її впровадження в практику закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: художня творчість, діти дошкільного віку, вільне виховання, креативність, вибір.

Осуществлен анализ психолого-педагогической литературы по проблеме развития детского художественного творчества. Раскрыта суть определения термина «художественное творчество». Представлен подход к развитию художественного творчества детей дошкольного возраста на основе свободного воспитания. Пред-

ставлены результаты экспериментально-исследовательской работы, направленной на развитие художественного творчества детей 6-го года жизни в процессе свободного выбора изобразительных заданий (замысла, средств и способов его реализации). Обоснована система занятий по изобразительной деятельности (рисование, лепка, аппликация), и поданы результаты ее внедрения в практику учреждений дошкольного образования.

Ключевые слова: художественное творчество, дети дошкольного возраста, свободное воспитание, креативность, выбор.

The analysis of psychological and pedagogical literature on the current issue of children's artistic creativity development is presented in the article. The essence «artistic creativity» definition determined. The author describes the approach to the children's artistic development of creativity on the base of preschoolers' free choice upbringing. The art lessons system (drawing, plastic arts, kind of screen print) and the results of its implementation in the practice of preschool institutions is substantiated.

Key words: artistic creativity, preschoolers, free choice upbringing, creativity, choice.

Постановка проблеми. Художньо-творчі здібності посідають важливе місце в розвитку дитячої творчості починаючи з перших років життя людини. Творчість акумулює енергію дитини, це стимул, засіб і показник її фізичного, психічного і духовного розквіту, розвитку здібностей, максимальної реалізації природних можливостей.

Дошкільне дитинство є таким періодом життя, коли творчість може стати універсальним і природним способом життя. Численні наукові дослідження різних часів свідчать про безмежні креативні можливості дошкільного дитинства, тому провідна психолого-педагогічна проблема виявляється в тому, щоб створити сприятливі умови стимулювання і спрямування творчого розвитку особистості.

Значущість проблеми розвитку дитячої творчості, розкриття і максимальна реалізації творчих здібностей особистості підкреслюється й у державних документах: національній доктрині розвитку освіти в Україні, законах «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Базовому компоненті дошкільної освіти», програмах навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку тощо.

Вагомість та актуальність означеної проблеми пояснюється станом педагогічної практики, науковим обґрунтуванням рекомендацій щодо оновлення форм організації та методів здійснення розвивальної програми дітей у різних напрямках художньо-творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомі дослідження в галузі художньої творчості з'явилися у кінці XIX – на початку XX століття на основі розвитку теорії творчості. Фундаторами дослідження різних аспектів художньої творчості вважаються Т. Рібо та П. Енгельмейер. Наступником С. Грузенбергом зроблено одну з перших спроб синтезувати різні теоретико-методологічні напрями у дослідженні художньої творчості. У своїх наукових доробках загальнопсихологічного і концептуального спрямування С. Рубінштейн, К. Дункер, Д. Богоявленська, Я. Пономарьов, О. Тихомиров вивчали методологічні засади художньої творчості, закономірності та механізми творчої діяльності. Вагому роль відіграють дослідження М. Ярошевського на предмет організації, управління колективною художньою творчістю; В. Давидова, О. Матюшкіна, Я. Пономарьова – на вивчення психологічних особливостей художньої творчості в навчанні і вихованні. В. Клименко була досліджена структура механізму художньої творчості та її онтогенетичний розвиток [7].

Проблема розвитку художньої творчості дітей дошкільного віку була предметом дослідження Н. Ветлугіної, Т. Комарової, Т. Козакової, І. Ликова, Н. Сакуліної, О. Ушакової та інших. Дослідники Г. Сухорукова, О. Дронова, Н. Голота, Л. Янцур доводять, що у дітей 6-го року життя складається свідоме естетичне сприйняття художніх творів,

яке виявляється в розумінні змісту та ідеї твору, здатності виділяти та усвідомлювати його засоби, хоча у створенні власних творчих доробок більшість дітей відчуває труднощі. Це пояснюється низьким рівнем обізнаності, не сформованістю уявлень про різні техніки образотворчої діяльності та невмінням переносити набуті художні уявлення у власну творчість. Значна частина праць з цієї проблеми (Т. Казакова, Т. Комарова, Н. Ветлугіна, В. Котляр, В. Моляко, Л. Шульга) присвячена переважно розробці спеціальних прийомів навчання образотворчої діяльності [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науково обґрунтовано та зроблено спробу експериментальної перевірки впливу системи занять із зображувальної діяльності на розвиток художньої творчості дітей 6-го року життя, які побудовано на засадах вільного виховання, а саме здійснення вільного вибору дітьми образотворчих завдань (задуму, засобів і способів його реалізації) залежно від дитячих інтересів та естетичних потреб.

Мета статті – представити результати науково-дослідної роботи, спрямованої на розвиток художньої творчості дітей 6-го року життя в процесі системи занять із образотворчої діяльності, побудованої на засадах вільного вибору образотворчих завдань.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «художня творчість» найчастіше розуміють створення нових матеріальних або духовних цінностей, результатом яких є винайдення чогось якісно нового, чого ніколи раніше не існувало. Слід відзначити, що ці характеристики не притаманні творчій діяльності дитини дошкільного віку, бо її художня творчість докорінно відрізняється від художньої творчості дорослої людини і має свої особливості з урахуванням найважливішої закономірності розвитку у дошкільному віці – схильності до наслідування. Але ж художньо-творча діяльність є антиподом наслідування, копіювання, діяльності за шаблоном, готовим взірцем, правилом, алгоритмом. Художня творчість не передбачає роботи, яку дитина повинна розуміти та виконувати, це бажання створювати щось нове, оригінальне, неповторне.

Розвиток власної художньої творчості, художньо-творчого потенціалу починається з раннього дитинства і має полі художній характер, що визначається нестійким дитячим інтересом. Поінформованість у проблемах художньо-творчого розвитку дозволяє пришвидшити успіх формування та зростання художньо-творчої особистості.

Вирішального значення в сучасній системі освіти набуває проблема виявлення та забезпечення сприятливих умов для особистісного становлення, художньо-творчої самореалізації дитини, формування в неї активного пізнавального інтересу,

особистісного ставлення до навколишнього, вміння успішно орієнтуватися у великому розмаїтті об'єктів та явищ, оволодіння способами діяльності, спрямованістю мислення.

Та на практиці освіта має багато суперечностей і протиріч двох протилежних моделей: особистісно-орієнтованої та навчально-дисциплінарної. Останній надається перевага, бо вона є зручнішою для організації та контролю педагогічного процесу, його результатом. При цьому існуючі форми організації художньої творчої діяльності не сприяють розкриттю творчого потенціалу дитини, зводять до нуля бажання дитини творити.

Важливим завданням дошкільної освіти є повернення до природної здібності дитини творити, підтримання її творчих починань, самобутності, реалізації власної творчої ініціативності, стимулювання прагнення проявляти власне «Я», стимулювати її саморозвиток як творчої особистості. Тобто виховуючи сучасну дитину, необхідно активізувати її творчий потенціал, розвивати здібність до художньої творчої діяльності.

З метою розв'язання означених проблем на практиці, потрібно звернути увагу на низку питань: 1) що таке дитяча художня творчість; 2) визначення критеріїв та показників розвитку дитячої художньої творчості; 3) розвиток художньої творчості в дошкільному віці; 4) виявлення рівня розвитку дитячої художньої творчості, а також ефективних засобів стимулювання художньо-творчих проявів у дітей.

Відомі психологи та педагоги (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, В. Давидов, О. Запорожець, В. Кудрявцев, О. Кульчицька, М. Поддьяков, Є. Суботський та інші) довели, що творчі здібності яскраво проявляються в дошкільному дитинстві й розвиваються в процесі спеціально організованого навчання, коли діти оволодівають суспільно виробленими засобами діяльності [8, с. 14]. Л. Виготський відзначав вплив навчальної діяльності на розвиток дитини в процесі співробітництва з дорослими через наслідування, завдяки чому виникають усі специфічно людські властивості свідомості. Ним глибоко обґрунтовано положення про те, що художня творчість притаманна всім людям і більшою чи меншою мірою є постійним супутником дитячого розвитку. В. Давидов теж вказує на те, що художня творчість є постійним супутником дитячого розвитку [3].

Науково доведено, що сенситивним періодом для розвитку художньої творчості є саме дошкільний вік. Період від трьох до п'яти років вважають сприятливим для формування художньої творчості, бо дитина до цього віку, з одного боку, готова до соціалізації (сформованість мовлення), а з іншого – ще не соціалізована. Для дитини весь світ ще загадковий та проблемний, вона засвоює суспільні надбання, докладаючи власних зусиль, міркуючи, уявляючи. Елемент художньої твор-

чості присутній у всіх специфічно дитячих видах діяльності, він збагачує розвиток дитини. На думку О. Савенкова, художня творчість та дослідницька поведінка тісно пов'язані між собою і мають спільну природу [13].

Художня творчість – це одна з найзмістовніших форм психічної активності дитини, інтегральна здібність, що забезпечує успіх різноманітної діяльності дітей [12].

Аналіз результатів досліджень дитячої художньої творчості, здійснених відомими вченими (Н. Ветлугіною, О. Кульчицькою, І. Лернером, Б. Тепловим, Є. Фльоріною та іншими), дозволяє сформулювати її визначення. Дитяча художня творчість – це створення дитиною суб'єктивно нового (значущого для неї) продукту – малюнка, конструкції, гри, оповідання, створення невідомих раніше деталей, що по-новому характеризують створюваний образ: різних варіантів зображень, використання предметів-замінників, ситуацій, рухів, характеристик героїв, інших дій; застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності у новій ситуації; прояв ініціативи в усьому. Основними етапами художньо-творчого процесу дитини є: виникнення відчуття незрозумілості чогось (поява проблеми); виникнення низки запитань, уточнень; виділення значущих для успішного розв'язування проблеми елементів; усвідомлення, розуміння проблеми; формування гіпотези; пошук і знаходження розв'язку [11].

Образотворча діяльність посідає одне з найважливіших місць у формуванні дитячої художньої творчості. У процесі образотворчої діяльності діти проявляють ініціативу, власне особистісне естетичне ставлення, пошукове зацікавлення, намагаються привернути увагу до результатів своєї творчості. Відтак удосконалюється особистість дитини, вона оперує новими засобами діяльності, знаннями та вміннями. У діяльності здійснюється глобальне відтворення її творчих здібностей у межах суспільства. Крім того, здійснюючи свої ідеї, дитина відкриває нове про себе. Проявляється її розуміння навколишнього світу, власне ставлення до нього, що допомагає збагнути її особливості сприймання, уявлення, інтереси, здібності [1]. Передумовою художньої творчості, художньо-творчих можливостей дітей виступає креативність, як потенційна здібність до різностороннього мислення, почуттів та дій (Е. Торренс). Результатом креативності є вміння дитини створювати новий продукт.

Шостий рік життя – це період найбільш інтенсивного розвитку та збагачення різних видів художньо-творчої діяльності, яка характеризується більшим ступенем усвідомленості, стійкості естетичних смаків, уявлень, оцінок, переконань.

Маючи певний досвід, дитина 6-го року життя повніше відображає об'єкти та явища природи, активно виражає емоційно-ціннісне ставлення до

них. Створені дітьми художні образи відрізняються наївністю та щирістю естетичних почуттів, яскравістю барв. На 6-му році життя формуються найпростіші узагальнені способи побудови образу: поєднання різних технік реалізації задумів, навички композиційного розміщення елементів, інтегрування різних видів мистецтв тощо. Безпосередньому діяльній процесу створення творчого продукту передують етап задуму. Дитина спочатку уявляє образ, обдумує способи його реалізації, а потім уже творить.

Розвиток художньої творчості є однією з провідних характеристик активності дитини 6-го року життя. На шостому році життя дитина вже володіє певними уявленнями і способами дій, які сприяють формуванню її практичних умінь, художньо-естетичної сприйнятливості, ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, розвитку креативних здібностей, що проявляються в здатності до відображення своїх почуттів, ідей, переконань, настрою; у відкритті нових шляхів реалізації поставлених завдань та власних ідей; в дослідницькому експериментуванні, яке пов'язане із застосуванням різних технік та матеріалів. Усе це сприяє втіленню в життя власних фантазій, задовольняє власні потреби та інтереси, накопичує інформацію про навколишній світ і стверджує свою індивідуальність [9; 10].

Нові технології в освіті удосконалюють весь педагогічний процес освітнього закладу. Кожна з них має засновану на конкретному філософському вченні теоретичну модель, якій відповідають засоби і методи практичного застосування. Розглянемо педагогіку вільного виховання як одну з концепцій, яка впливає на розвиток дитини.

Педагогіка вільного виховання – одна з важливих концепцій реформування педагогічної науки. Складові частини цієї концепції проникають майже в усі інші педагогічні напрями [2; 4; 6].

Ідейним її джерелом учені вважають думки Ж. Руссо про природовідповідність виховання. Особливим девізом «теорії вільного виховання» став вислів «Все для дитини, що навколо дитини». Засновником цього напрямку в педагогіці стала шведська письменниця і педагог Е. Кей. Також представниками «вільного виховання» є Г. Шарльєрман, М. Монтессорі.

Представники теорії вільного виховання протистояли педагогічним традиціям, які обмежували свободу та ініціативність дитини. Натомість вони пропонували створювати для дітей такі умови, які б давали їм поживу для самореалізації.

Вільне виховання впливає з природного права кожної людини на свободу. Воно йде від природи, допомагає їй.

Суть технологій вільного виховання на практиці полягає у створенні предметно-розвивального середовища, в якому дитина зможе найповніше реалізувати свої природні здібності та задатки. Діяльність дитини повинна бути вільною

та самостійною. Педагог повинен застосовувати в роботі засоби самонавчання: матеріали, з якими вихованець працює, спочатку наслідуючи його, діючи за зразком, а потім самостійно приступає до їхнього виконання. Індивідуалізація саморозвитку дошкільників здійснюється через взаємодію з матеріалами, з урахуванням права вибору дітей, природних потреб та вікових особливостей.

Розвиваючи в дітей вміння думати, відстоювати власну точку зору, оригінально мислити, бачити у звичайних речах незвичайне, надавати свободу вибору у діяльності, ми вчимо дітей творчо застосовувати і використовувати вже відоме, а найголовніше – ми даємо дітям унікальний інструмент для винаходу своїх нових ідей. За таких умов розвитку кожна дитина у відповідності до своїх індивідуальних особливостей та здібностей знайде своє місце в суспільстві, зможе самореалізувати себе в будь-якій сфері діяльності.

Для виявлення впливу технологій вільного виховання на розвиток художньої творчості дітей 6-го року життя нами був організований та проведений експеримент, що передбачав розробку системи занять із зображувальної діяльності, які побудовано на засадах вільного вибору дітьми образотворчих завдань.

На констатувальному етапі експерименту високого рівня розвитку художньої творчості не було в жодної дитини як експериментальної, так і контрольної груп, середній рівень показали 35% дітей експериментальної та 40% дітей контрольної груп; низький рівень виявлено в 65% дітей експериментальної групи та 60% дітей контрольної групи.

Під час формувального експерименту нами було розроблено та впроваджено систему занять з різних видів образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація), під час яких використовувалися творчі завдання, закріплювалися навички роботи з різними зображувальними матеріалами, техніками, включаючи нетрадиційні; стимулювався вільний вибір засобів та способів зображення. Дітям це подобалося, вони із задоволенням та великим зацікавленням приймали активну участь у заняттях, для них це було чимось новим, їм подобалося вибирати засоби та способи зображення, хоча на початку експерименту губилися і боялися, що їм можуть зробити зауваження.

Після проведення системи занять з дітьми експериментальної групи ми знову провели дослідження і виявили такі результати: в експериментальній групі рівень розвитку художньої творчості дітей на засадах вільного вибору образотворчих завдань значно покращився, 30% діти виявили високий рівень, 45% дітей – середній, 25% дітей – низький; діти ж контрольної групи мають значно менші показники: високий рівень – 15% дітей, середній – 45% дітей, низь-

кий – 40% дітей. Тож завдяки проведеній нами роботі рівень розвитку художньої творчості дітей покращився на 30%, що засвідчує ефективність проведеної роботи.

Висновки. Отже, в результаті проведення контрольного етапу експерименту ми виявили, що рівень розвитку художньої творчості дітей 6-го року життя на засадах вільного вибору образотворчих завдань можна покращити, створивши для цього відповідні педагогічні умови: забезпечити заняття з різноманітними художніми матеріалами для різних видів практики: живопис, графіка, ліплення, аплікація, конструювання тощо; дібрати артоб'єкти; обладнати місце для занять самостійною образотворчою діяльністю.

Розроблена нами система роботи з розвитку художньої творчості дітей 6-го року на засадах вільного вибору образотворчих завдань виявилася ефективною і, на нашу думку, повинна широко застосовуватися під час образотворчої діяльності в закладах дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / за ред.: О.Л. Кононко. 3-тє вид., випр. Київ: Світич, 2009. 430 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінськ ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва: Педагогика, 1996. 544 с.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Дронова О. Через красу до творчості: Інтегрований підхід до організації образотворчої діяльності старших дошкільнят. Дошкільне виховання. 2004. № 4. С. 18.
6. Історія педагогіки: курс лекцій. Навчальний посібник. Київ. 2004. 171 с.
7. Клименко В.В. Механізм творчості: чи можна його розвивати. Київ: Шкільний світ, 2001. 96 с.
8. Кудрявцев В.Т. Феномен детской креативности. Дошкольное воспитание. 2006. № 4. С. 71–78.
9. Ликова І.О. Програма художнього виховання, навчання і розвитку дітей 2-6 років «Кольорові долоньки». Харків: Ранок, 2007. 128 с.
10. Лыкова И.А. Изобразительное творчество в детском саду. Занятия в изостудии. Москва: Карапуз-Дидактика, 2007. 247 с.
11. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко. Київ: Світич, 2009. 208 с.
12. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. Обдарована дитина. 2004. № 6. С. 2–9.
13. Савенков А.И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. СПб.: Питер, 2004. 272 с.
14. Художественное творчество в детском саду / под ред. Н.А. Ветлугиной. Москва: Просвещение, 1974. 170 с.